

יום	יום לחדש	יום מוהר"ן	ליקוטי ה"א	ליקוטי ה"ב	מסנה ברורה ה"א	עלים לתרופה	שולחן ערוך ד"ש משפט
שבת	י"ב	כה:	ק"ז	חזרה	תרנ"ג	יג, יד	ס"ז קא-ק"ב
א	י"ג	כ"ט	ק"ח	צ"ז	תרנ"ד	טז, טז	
ב	י"ד	כ"ט	ק"ט	צ"ח	תרנ"ה	יז, יח	
ג	ט"ו	ל	ק"ב	צ"ח	תרנ"ו	יט, כ	
ד	ט"ז	ל	קכ"א	צ"ח	תרנ"ז	כא, כב	
ה	י"ז	לא	קכ"ב	צ"ט	תרס"א	כג, כד	
ו	י"ח	לא:	קכ"ג	חזרה	תרס"ב	א, ב	

בקרני אורה

יו"ל ע"י קהילת חסידי ברסלב
בנשיאות הגה"צ רבי יעקב מאיר שכטער שליט"א

344 | פרשת ויצא | י"ב כסלו תשפ"ד

דבר המערכת

בעוד כשבועיים נזכה בעז"ה לאור הקדוש של חנוכה, שיופיע וירד אלינו בחמלת ורחמי ה' להאיר לנו בחשכת אפלתנו. יסוד מוסד בדברי רבינו הקדוש שאי אפשר לקבל שפע קודש כי אם בהתעוררות של רצונות וכיסופים מלמטה, "כי אי אפשר לעשות שום דבר כי אם על ידי חשק, ועל כן כל דבר שבקדושה שהאדם צריך לעשות, נותנים לו מתחילה חשק, כדי שעל ידי זה יעשה הדבר" (ליקוטי מוהר"ן, טו).

אם אנו רוצים לקבל את האור הקדוש הזה כראוי ובמידה גדושה, עלינו לעורר רצונות וכיסופים להיכלל באור הזה; לצפות ולחכות לקדושה זו שתבוא ותאיר את חשכת אפלתנו; להתפלל ולבקש שנזכה לאור הדעת דקדושה הנשפע על ידי הצדיק, ולהיכלל במלחמתו נגד חכמת הטבע שסותרת ועוקרת את האמונה הפשוטה ברום מעלת היותנו בני קל-חי באמרה 'אין לכם חלק באלוקי ישראל' חלילה.

המלחמה לא פסקה מאז, אלא אף התעצמה והתגברה כמבול ממש. מכל עבר ופינה צצים להם חכמי רשע אלו שרוצים להשכיח את אמיתת שגב קדושת שליחותנו בעולם הזה, ולהמיר חיי עולם בחיי שעה מנותקים מנצחיותם ח"ו, ומי המבול ניתנים גם בלבנות הכשרים, כדברי רבינו הקדוש.

ועלינו לעשות בכוחנו הדל את שביכולתנו לעשות; לייחל ולצפות, להמתין ולקוות, לכסוף ולחכות לימים המאירים הללו שיבואו ויאירו בלבנו ולבות בני ביתנו את אור האמת הלזה, ולהאמין ש'מעט מן האור ידחה הרבה מן החושך'.

"רק העיקר שיהיה להאדם שבזה העולם איזה אתעוררת דלתתא מעט על כל פנים, כי בלא אתעוררת דלתתא כלל אי אפשר" (ליקוטי הלכות, תפילת המנחה, פ). "ואין השם יתברך חפץ רק הרצון וההתעוררות וההשתדלות אחר האמת, כי בלי שום התעוררות כלל אי אפשר" (שם, קריאת שמע, ה).

העזרים

נפתולי אלקים נפתלתי

יתברך. ובבחינה זו צריך להרבות בתפלה והתבודדות מאד מאד כל ימי חייו, שזה העיקר, וצריך להיות עקשן גדול בזה מאד מאד, שאף על פי שנדמה לו שדבריו אינם מועילים כלל, והוא רחוק מדבריו מאד, כי זה ימים ושנים שעוסק בזה ועדיין לא פעל כלל, אף על פי כן צריך להיות עקשן גדול בזה, כמו העקשן ממש שעושה הדבר בלי שום טעם, כן צריכים בעבודת ה', כמו שאמר רבינו ז"ל שצריכים להיות עקשן גדול בעבודת השם".

נאטר לעצמנו תינוק עקשן. הוא סובל כל כך על התעקשותו, נענש ומצטער, מר לו מכל צד, אבל הוא מתעקש ונאחז בכל כוחו בלי שום הגיון. כך ממש צריך להיאחז בתפילה, בלי שום טעם וריח, בלי שום הגיון אנושי ושכלי. כל חכם בחכמה האנושית יאמר לו בוודאות כי אין שום סיכוי, ובפרט שהתפילה עצמה חסרת טעם וריח ושעל כן חבל להמשיך להפציר ולעמוד בתפילה, אבל על האדם להתעקש, כלומר, לגמור בנפשו לעשות פעולה חסרת שכל.

את המושג 'עקש ופתלתול' (דברים לב-ה) מפרש רש"י - 'עקום ומעוקל'. השכל הישר כאילו סותר לזה, אבל אכן כך צריך לגשת לתפילה, גם כאשר השכל האנושי רואה בכך עקמומיות ושיבוש, צריך להמשיך ולהפציר במילים מרוסקות אלו שנראות כחסרות טעם, והן הן שיועילו לבסוף בפלאי פלאות. רבי נתן מסיים שם: "ובאמת צריכים עקשנות גדולה מאד בכל עבודת ה' בכל עובדא ועובדא ובכל עצה ועצה, אבל עיקר העקשנות ביותר צריכים בתפילה ותחנונים, והעיקר בשיחות של התבודדות, וכמו שפירש רש"י על נפתולי אלקים נפתלתי לשון עיקש פתלתול, נתעקשתי והפצתי פצירות ונפתולים הרבה למקום. ותפרש לך בלעז' פירוש המלות של 'נפתולי אלקים נפתלתי' על פי פירוש רש"י הנ"ל לשון עיקש ופתלתול, ואז תבין עד היכן, עד היכן, צריכים להתחזק בהתבודדות ושיחות בינו לבין קונו, אף על פי שתהיה בדרך עיקש ופתלתול כמה פעמים בלי טעם וריח, כי לא בזה ולא שיקף ענות עני אף על פי שראוי לבזותם ולשקצם".

תפילה שראוי לבזותה ולשקצה, תפילה שמעוררת גועל בלבו של אדם והוא מבין שאין טעם לעמוד כך לפני המלך, אבל אם הוא יתעקש וימשיך בכך בעקשנות ובעוז, תתקבל תפלתו וגם הוא יזכה להתקרב אל ה' באופן מופלא. "וכשיהיה חזק כל כך בבחינת 'נפתולי אלקים נפתלתי', אז סוף כל סוף בודאי יזכה לפעול בקשתו להתקרב להשם יתברך להיות שוה עם אחיו הכשרים והצדיקים, וכמו שמסיים שם הפסוק "גם יכולתי - המשך בעמוד ד'

הוא מסיים את שעת ההתבודדות בעצב, פונה לצאת מהשדה בלב כבד, זה עתה סיים את תפילתו ובקשתו, איך אפשר לקרוא לזה תפילה, גליל של מחשבות זרות עם טמטום לב עמוק והיסח הדעת כשבתווך הוא פולט מלים מקוטעות. אמנם, הוא נלחם פה ושם, ניסה לעצור בעד שטף מחשבותיו ועמל קצת לחבר מילים לכוונת הלב אך ללא הצלחה יתירה. האם יש טעם להמשיך במאבק הכושל הזה?! האם כדאי בכל זאת לשוב ולנסות ולהתייגע ולנסות בכל זאת לחזור ולרצות להתפלל כאשר התפילה כל כך רחוקה ומנותקת!?

דבקות! מצוה זכה ונעלה, ששייכת מסתמא לצדיקים עליונים טהורים וברי לבב, איך אפשר בכלל לאדם ההמוני לגעת בה, בשעה שכל מהותו תלושה ומפולגת מן הקדושה העליונה. אבל לאמתו של דבר הרי מצות התורה 'ולדבקה בו' שייכת בכל אחד ובכל מצב, וגם השפל שבשפלים שמסור ביד יצרו חייב בה תמיד.

אחד מן הדרכים לקיום מצוה נשגבה זו היא התפילה, וכפי שמלמדנו רבינו הקדוש (בלקו"מ, ח"ב פ"ד): "עיקר התחברות ודבקות להשם יתברך הוא על ידי התפילה", והוא מסמך לכך ראה מהאמור בפרשתנו "ותפילה לשון התחברות, כמו שכתוב 'נפתולי אלקים נפתלתי', ותרגומו לשון התחברות".

אפשר שיחשוב אדם שדבקות של תפילה היא אך ורק כאשר היא נעשית בלב טהור וזך, בה הוא מתבטל בתכלית אל האור אין סוף, אבל רבי נתן (בליקוטי הלכות, תפילין ה-מג) מגלה לנו פנים נוספות וחדשות במצוה נשגבה זו:

רש"י הקדוש בפרשתנו מביא שלוש פירושים על המילים 'נפתולי אלקים נפתלתי'. יש שפירשו מלשון התחברות כ'צמיד פתיל', אונקלוס פירשו מלשון תפילה, ורש"י עצמו פירשו מלשון התעקשות בהפצרה מה, 'לשון עיקש ופתלתול, נתעקשתי והפצתי פצירות ונפתולים הרבה למקום להיות שוה לאחותי', רחל התעקשה בתפילתה לזכות גם היא לבנים והפצירה בכל כוחה לכך.

מבאר רבי נתן: כל שלושת הפירושים הם אחד. התפילה היא עצמה ההתחברות ודבקות אל ה', אך תוקף ההתחברות היא ההתעקשות בתפילה. כאשר המתפלל מתעקש ולא מרפה מלהפציר ולהתפלל גם כאשר תפלתו נראית בעיניו חסרת טעם וריח והוא לא עוזב את מקומו מלחזור ולבקש שוב ושוב, הרי זו עצמה הדבקות וההתחברות. האדם נדבק בעקשנותו לבוראו ולא מוכן לעזבו בשום אופן. והוא ממשיך ומגלה את חובת העקשנות בתפילה: 'תפלה והתבודדות ושיחה בינו לבין קונו, זהו עיקר הדבקות להשם

פניני אור

אמרות טהורות מרבינו'ק ותלמידיו

פעם כתב רבי אייזיק קראסינ'שטיין מכתב לבנו רבי הירש לייב. בין דבריו כתב לו: 'בני, מה אמר לך. אם תזכה ותקום בחצות לילה, ותלמד אחר כך תורה בליקוטי מוהר"ן ולאחריה תאמר את התפלה ש'עליה בספר לקוטי תפלות, אז יקום בך 'עולמוך תראה בחיך'..."

(שיח שרפי קודש)

לתגובות והערות 3323796@gmail.com ניתן לקבל את הגיליון באימיל מידי שבוע

הדל"ג 4:00 - ניץ ההמה 6:13 - סוויק"ש 8:03
צאת השבת 5:14 - צאה"ש לר"ת 5:52

מתי צריך דווקא לישון?

ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאכני המקום וישם מראשתיו וישכב במקום ההוא

ופירש רש"י: "וישכב במקום ההוא - לישון מיעוט. באותו מקום שכב, אבל ארבע עשרה שנים ששימש בבית עבר לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה".

ושואל על כך מהוהר"ת: "לכאורה קשה, אם היה מנדד שינה מעיניו ארבע עשרה שנה, מדוע במקום הזה דייקא שכב לישון?". הרי אם התגבר י"ד שנה בהיותו בבית מדרשם של שם ועבר לבלי לישון, מדוע דווקא בהגיעו למקום קדוש ונורא זה של 'שער השמים' שכב לישון?

ומגלה מהוהר"ת סוד נפלא:

עבודתו של יעקב במסעו זה, הייתה לגלות ולהאיר את אור האמונה גם בתוך 'החלל הפנוי'. שכן, "אבות העולם, כל עיקר יגיעתם ועבודתם היה רק בשביל לגלות האמונה הקדושה בעולם. כי אז היה קודם מתן תורה והיתה הקדושה נעלמת מאד ולא היו יודעין ממנו יתברך כלל, והיה כל העולם אז בבחינת חלל הפנוי, כי היה העולם פנוי מאלקותו יתברך. והם בחוץ אמנותם ועבודתם גילו ופרסמו שגם בחלל הפנוי גם שם נמצא ה' יתברך והמשיכו אמונה בעולם".

וכאשר פגע יעקב במקום הקדוש הזה, הגיע הזמן להאיר את האור בתוקף החלל הפנוי. "וזהו 'וישכב במקום ההוא', כי סוד חלל הפנוי הוא בחינת המקום של כל העולמות, כי כל עיקר התהוות חלל הפנוי הוא בשביל שיהיה מקום לבריאת העולם, ושם בבחינת המקום בחינת חלל הפנוי אי אפשר למצוא אלקותו יתברך כי אם על ידי אמונה לבד שהוא בחינת תפילה. וזהו 'ויפגע במקום', אין פגיעה אלא תפילה; היינו אמונה.

"וזה המקום היה באמת מקום הבית המקדש, מקום קודש קדשים, נקודת האבן שתייה, כמו שאמר רבותינו ז"ל רק שאז היתה עדיין הקדושה נעלמת ולא היה שום אדם יודע ממנה, כי אם יעקב, על ידי חוזק אמונתו נתגלה לו סוד נקודה זו שהוא נקודת האבן שתייה הנעלמת במקום העולם, שהוא נקודת האמונה, שעל ידי נקודה זאת זוכין להאמין ולידע שגם שם בבחינת חלל הפנוי נעלם ה' יתברך".

ולכן, דווקא בהגיעו ל'מקום' זה של החלל הפנוי, שכב לישון...

שכן, "כל ארבע עשרה שנה עסק בתורה, היינו שהייתה עבודתו על פי שכל, שזהו בחינת עסק התורה. אבל כשפגע במקום, והמקום נמשך מחלל הפנוי שהוא שורש המקום, ואז ראה ששם אי אפשר לעמוד בשום שכל כי אם באמונה, על כן 'וילן שם' וישכב במקום ההוא", כי שם צריכין רק בחינת שינה, שהוא בחינת הסתלקות המה, וסומכין רק על אמונה לבד. וזהו, 'וילן שם' כי בא השמש, שמש הוא השכל. שראה ששם נסתלק השכל ואי אפשר להבין שם בשכל בשום אופן כי אם באמונה לבד, שהוא בחינת לילה, בחינת שינה, הסתלקות המוחין".

לא רק 'התעוררות', אלא גם 'עצות'...

כל הספרים, קדושים. וכל התורות, נפלאות. אך חילוק גדול יש ביניהם:

יש ספרים המעוררים את הלב; הם מספרים על גנות הגאווה ועל נחיצות השמחה, על איסור הקנאה ועל חיוב הענוה, על תפילה בהתלהבות ועל תורה בהתמדה. אך 'עצות' איך לזכות לכל זה, אין נמצא שם.

אך יש ספרים שבהם נמצא הכל; גם מוסר והתעוררות - "כי הוא [ליקוטי מוהר"ן] מלא מוסר והתעוררות גדול מאד להשם יתברך אשר אין ערוך אליו" (חיי מוהר"ן, שמו). אך גם עצות עמוקות ופשוטות, קדושות ונפלאות, איך לזכות לקיים כל זאת. "וכל תורה ותורה שגילה לעם סגולה, כולם מלאים עצות נפלאות ונוראות לעבודתו האמתית יתברך" (הקדמת ליקוטי מוהר"ן).

וסוד הדבר, מבואר בליקוטי הלכות (תחמין ה, כא), שהתורות והספרים הנמשכים מהיחוד החיצון של חכמה ובינה [אבא ואימא], יש בהם רק מוסר והתעוררות. והתורות והספרים הנמשכים מהיחוד הפנימי של או"א, יש בהם גם עצות נפלאות איך יוכל כל אחד לקיים את התורה.

"וזה 'כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחת מוסר', 'תוכחת מוסר' הם רק בחינת 'דרך חיים', 'דרך' דייקא שנמשך מבחינת המשכת רוחניות אלקות וכו'. כי המשכת רוחניות וכו', זה בחינת התורה שממשיכין הצדיקים שאין יוצא משם עצה לעבודת הבורא יתברך רק התעוררות ותוכחה ומוסר שמעוררין לעבודת ה', אבל אין יוצא משם שום עצה עדיין.

וזה החילוק שבין נבואת כל הנביאים לנבואת משה וכו', וזהו החילוק גם עכשיו בין הצדיקים, שיש צדיקים שכל ספריהם ודבריהם הם רק התעוררות וכו', ואף על פי שזה טוב מאד, אבל אף על פי כן עדיין אין מקבלין משם עצה. אבל עיקר הוא הצדיקים שזוכין לקבל מתורתם וספריהם עצות, שזהו בחינת נבואת משה שנתן לנו את התורה שהיא כולה עצות, שנמשכין מיחוד הפנימי וכו' (שם).

ואף על פי שכבר קיבלנו את התורה הקדושה על ידי משה רבינו, ובה עצות והזכרות ברורות לעבודת ה'. "אבל באמת גם עכשיו שנתן לנו את התורה שהיא כולה עצות כנ"ל, אף על פי כן עדיין צריכין עצות לעצות אלו. דהיינו שעדיין צריכין עצות ותחבולות איך נזכה להתגבר לקיים מצוות וציצית ותפילין בשלימות, ולהינצל מהרהורים וכו'. ואלו העצות הם עד אין סוף, ובזה עוסקים כל הצדיקים שבכל דור. וזה

בחינת תורה שבעל פה בחינת 'משמרת למשמרת' בחינת 'ואיזן וחקר' וכו' שעשה אזנים לתורה וכו' כמו שאמר רבותינו זכרונם לברכה.

ואף על פי כן עדיין צריכין עצות בכל פעם, כאשר אנו רואין בחוש שכבר כל התורה כולה מסורה בידינו שהיא כולה עצות, ואף על פי כן זעירין אינן שמקיימין את מצוות התורה בשלימות, ומכירין כראוי את מי שאמר והיה העולם. ואפילו בדורו של משה היה מה שהיה וכו' עשר נסיונות ניסו וכו'.

והכלל, כי כל מה שנתגלה עצה קדושה להכיר את השם יתברך, תיכף 'את זה לעומת זה עשה אלקים' שהסטרא אחרא מתגברת כנגד אותה העצה לקלקלה חס ושלוש, ועל כן באמת צריכין מלחמה חדשה בכל פעם, אבל אף על פי כן אתה מרום לעולם ה', כי בודאי עצת ה' לעולם תעמוד, ועצתם של הסטרא אחרא תתבטל, בבחינת עצו עצה ותופר בבחינת עצה נבערה" (שם, כב).

ואכן, ב"ה זכינו לספריו של רבינו הקדוש, אשר אין עצה קדושה שלא נמצא בהם. "פוק עיין ותשכח בספרי רבנו זכרוננו לברכה כל אשר תשאלך נפשך, עצות והנהגות ודרכים בעבודת ה', הפוך בהם והפוך בהם ומהם לא תזוע שאין לך מדה טובה מהם" (עלים לתרופה, ויגש תקפ"ד).

וגם אם אחד חלוש ואין לו כח להתגבר לעבודת ה' כראוי, גם עבורו יש עצות בספרי רבינו הקדוש, כי רבינו הקדוש כבר הקדים תרופה לכל מכותינו, והכין לנו עצות ודרכים לכל המצבים שבעולם. וכדברי מהוהר"ת במכתבו:

"נא אחי חביבי וידידי, זכור אל תשכח את כל אשר זכינו לשמוע ולראות מפי סבא דסבין. כי יש בהם די להחיות עצמך בכל עת, בין בטיבו בין בעקו חס ושלוש, בין בעליה בין בירידה, בכל עת ובכל דרגא, יהיה מי שיהיה, מן הארז אשר בלבנון עד האזוב היוצא בקיר שהם הקטנים במעלה מאד מאד. כולם כאחד יכולים להחיות את עצמם על ידי דבריו הקדושים אם ישימו לבם ועיניהם היטב היטב בעין האמת.

ואם אמנם עתה כוחך חלוש לעסוק בתורה ותפילה, עם כל זה נמצאים עצות בדבריו הקדושים איך להחיות את עצמו גם בעת הזאת! דהיינו על ידי רצון וכיסופין וגעגועים להשם יתברך ולתורתו כמבואר בספריו הקדושים, ולפרש שיחתו לפני השם יתברך כבן לפני אביו".

יהי רצון שנזכה לשקוד על אלו הספרים הקדושים, ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים.

לקט ספרי"ם

פנינים מאירים וחדושים מזוהרים מלוקטים מספרי גדולי הצדיקים זי"ע מתוך רשימותיו של הגדולים שבטעמי שליט"א אשר ציין ורשם לפניו לזיכרון.

פרשת ויצא

ועשה הכל כל הקומה בשלימות והאחרון חייב, ומאוד מאוד צריך האדם לירא ולפחד ממורא הנ"ל.

אור המאיר זיטאמיר רמזי ויצא כד עמוד א
ארבע גלויות כנגד ארבע העבירות החמורות

אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה וכו' ונתן לי לחם לאכול וכו' ושבתי בשלום וכו' והיה ה' לי לאלקים וגו' (בראשית כח, כ-כא). ובמדרש (בראשית רבה פ"ע ד) מבואר שיעקב אבינו ע"ה התפלל וביקש: ושמרני בדרך הזה - מלשון הרע, ונתן לי לחם לאכול - מגילוי עריות, ושבתי בשלום אל בית אבי - משפיעות דמים, והיה ה' לי לאלקים - מעבודה זרה. היינו שרמז בתפילות לכל הגלויות המכוננות כנגד ד' העבירות החמורות, וביותר לשון הרע השקול כנגד כולם.

לו ח"ו, לולי אלקי אברהם היה לו בעזרו ואמר ללבן הארמי בחלום הלילה (שם כד) השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע, כאן הזהיר לו לבלתי יגרם לו ליעקב ליקח אצלו מבחינת טוב שלו אל רע לערוב תערובות טוב ברע, כיון שכבר הפריד יעקב אבינו את הטוב הגנוז אצלו.

אור המאיר זיטאמיר רמזי ויצא כג עמוד ב
לפעמים בעוון קל עלול להשלים קומת הס"א רח"ל

וירדוף אחריו דרך שבעת ימים וכו' (בראשית לא, כג). איתא בגמרא (בבא קמא י א) בור עמוק ט' טפחים ובא אחר והשלימו לעשרה האחרון חייב, כיון שהוא הגורם השלמת ההק. וכמו כן לפעמים הקומה של הס"א חסר אבר אחד ובה אחד והשלים את זה האבר ונעשה קומה שלמה, נמצא הוא הגורם מחמת עון אחד שעשה קומה שלימה בס"א, וכאילו הוא פעל

ברכות קריאת שמע

סגולת ברכת 'אהבת עולם'

סגולה לזכרון

ולבכות הרבה ב'האר עינינו בתורתך' ובמסתורים תבכה נפשו שיאיר הקדוש ברוך הוא במאור תורתו כדאמרינן בנדה (ע:) מה יעשה אדם ויחכם, ירבה בישיבה ויבקש רחמים ממי שהחכמה שלו שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה.

סגולה לסתרי תורה

כתוב בסידור השל"ה: 'ותן בלבנו בינה וכו' לשמור ולעשות' ודאי אין זה כי אם על סתרי התורה והמצוות וטעמיהם הנעלמים וסוד הייחוד שהוא תכלית הלימוד והמעשה. וכן כתב רבי חיים פלאג' ז"ל (ברוח חיים סימן ס סק"ד) יכין כשאומר 'האר עינינו בתורתך' שיאיר עינינו בסודות התורה שהיא חכמה נפלאה שעליה אמר דוד המלך ע"ה גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

בקשה על תלמידי חכמים

כתב הפרי מגדים (סימן מז א"א סק ג) 'האר עינינו' הבקשה היא על תלמידי חכמים שהם עיני העדה שיאיר ה' עיניהם לדון ולהורות לאמיתיה של תורה, וגם בעלי בתים יכולים לבקש את זה כי כולם כאיש אחד הם.

בקשה לדורות עולם

בספר כף החיים למוה"ר פלאג' ז"ל (סימן יד אות יא) כתב 'האר עינינו בתורתך' לשון רבים יכין גם על זרעו עד סוף כל הדורות. וכן מובא בספר זכירה (עמוד ט) שאם מכון ב'ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל' על זרעו זרעו עד עולם הוא סגולה שיהיו בניו תלמידי חכמים.

ברכת 'אהבת עולם' היא סגולה לזכרון הלימוד כפי שמובא באחרונים (א"ר סי' רכד רעק"א י"ד סימן שעו ס"ד) בשם ספר הליקוטנים שהקורא כתב שעל גבי מציבה קשה לשכחה, ויש לומר 'אהבה רבה' עד 'אהבה' וזה מסוגל מאוד לשכחה. ובהליכות והנהגות לבית בריסק (ח"ג עמ' קסד) הביא בשם הגרי"ז ז"ל סגולה לזכרון לכוין בברכת אהבה רבה בתיבת 'לשמור' שיזכה לזכור מה שלומד.

סגולה לחידושי תורה

המהרש"ם בספר גילוי דעת (על הלכות טריפות סימן לג קו"א ס"ק נג) הביא מעשה שפעם אחת אמר הגה"ק רבי שמעלקא מניקלשבורג זי"ע לפני תלמידיו כי מי שלא אמר ברכת 'אהבה רבה' או 'אהבת עולם' וברכת אתה חונן בכוונה, בלתי אפשר שיחדש באותו יום חידוש אמיתי. ואחד מתלמידיו ענה כי הוא חידש היום דבר אמת אף שלא נתכוין בברכות הנ"ל, והציע החידוש, אבל הגאון סתר את דבריו והוכיח שאינו אמת.

מובא גם על הנצי"ב מוואלוז'ין ז"ל שסיפר להגאון רבי איסר זלמן מלצר ז"ל שביום שלא היה בוכה באהבה רבה לא היה זוכה לחדש בתורה (דבר עץ החיים עמ' 502).

לשפוך הנפש

בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן נז) מובא כמה עצות לדרך הלימוד הנכון, ומסיים: ואחר כל העצות הנ"ל העיקר לשפוך שיח ותפלה

יסוד התקנה

אנשי כנסת הגדולה תיקנו ברכות קריאת שמע בכל יום לפני קיום מצות קריאת שמע ולאחריה, כמובא במסכת ברכות (א:) 'בשחר מברך שתיים לפניו ואחת לאחריה, ובערב שתיים לפניו ושתיים לאחריה'.

ברכה הראשונה

ברכת 'יוצר אור' היא ברכת השבח על התחדשות אור השמש בעולם, שבהתחדשות אור השמש מתחדש יום חדש בעולם. כך כתב הרמב"ן (ברכות נא: ד"ה גיל): 'ברכת האור של יוצר המאורות הוא ברכת השבח, כעין ברכת 'ברוך עושה בראשית' שמברכים על שבח השי"ת שניכר בבריאה'. וכן כתבו התוספות (פסחים נג: ד"ה איו) 'שמברכים על אור השמש בכל יום, משום שמתחדש בכל יום'.

כנגד זה נתקן ברכת 'המערב ערבים' בלילה כברכת השבח על זה ששקע אור השמש, שעל ידי שקיעת אור השמש ניכר גדולת מעשה בראשית.

ואף שעיקר ברכת יוצר היא על זריחת השמש, וברכת המערב ערבים על שקיעת השמש, תיקנו חכמים להזכיר מידת לילה גם ביום ואומרים 'יוצר אור ובורא חושך', וכן תיקנו להזכיר מידת יום גם בלילה ואומרים 'בורא יום ולילה גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור', כדי להוציא מלב האפיקורסים שאומרים שמי שברא אור לא ברא חושך (סי' נט ס"א).

ברכה שנייה

ברכת 'אהבת עולם' היא גם ברכת השבח על התחדשות הבריאה, לפי שעיקר כח התחדשות הבריאה היא על ידי קבלת התורה, כמו שדרשו חז"ל על הפסוק 'יום הששי' תנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית אם ישראל מקבלים את התורה שניתנה בששי יום מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו (ע"ע באבדרהם). ובספר צדקת הצדיק (אות רטז) הוסיף שאף החידוש של מעשה בראשית בכל יום ויום נעשה מכח חידושי התורה.

בשחרית עיקר הברכה מבוסס על בקשה להצלחת התורה, ובמערב עיקר הברכה מבוסס על נתינת שבח בגודל האושר שיש בלימוד התורה וקיום המצוות. והטעם, מפני שבשחרית עומדים קודם הכניסה לבית המדרש על כן מבקשים שייטיבנו הקב"ה בלימודינו, ואילו בערב עומדים לקראת היציאה מבית המדרש ועל כן מודים על חלקנו שזכינו בלימוד התורה (פרישה סי' ס אות א).

ברכה שלישית

ברכת 'אמת ויציב' היא ברכת השבח על יציאת מצרים וקריאת יום סוף, והיא המשך לב' הברכות הראשונות שהיו ברכת השבח על התחדשות מעשה בראשית, כפי שכתב הרמב"ן (שמות יג: טז) שהטעם שעשה הקב"ה ניסים ביציאת מצרים הוא בשביל להורות שיועד ומשגיח ובעל יכולת תמיד, ולהוציא מלב הכופרים שהיו אומרים שהעולם קדמון ומתנהג בלי השגחה. ודרשו בגמרא ברכות (ב:) מהפסוק 'להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות' שצריך כל אדם

להזכיר חסדי השי"ת של יציאת מצרים וקריעת ים סוף בבוקר ובלילה.

והביא המשנה ברורה (סי' סו ס"ק נג) בשם הירושלמי שיש חיוב להזכיר בברכה זו 'יציאת מצרים מלכות קריעת ים סוף ומכות כבורות', ומשמע שזה מעקב אפילו בדיעבד.

והכתב רש"י (שם ד"ה שנאמר) שברכת 'אמת ויציב' נוסד על בעיקר על החסד שבעבר, על יציאת מצרים וקריעת ים סוף. ואילו ברכת 'אמת ואמונה' מדבר אף על העתידות ועל הניסים התזדירים תמיד, שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומידי עריצים ולשום נפשנו בחיים, ולהדריכנו על במות אויבינו.

ברכת השכיבו

בתפילת מעריב הוסיפו ברכת 'השכיבו' כבקשה שישמור השי"ת את פקדון הנשמה שאנו מפקידים בידו בלילה ויחזירנו לנו בבוקר. והרשב"א (ברכות יב: במשנה) כתב שבזמנים הקדמונים לא היו אומרים פרשת יציאת 'ויאמר' בלילה, וכנגד זה הוסיפו ברכת השכיבו לבקש רחמים שיישמר לפי שהיציאת שומרת על האדם.

החליף ברכת יום ללילה

טעה והחליף ברכה של שחרית בשל מעריב, או של מעריב בשל שחרית; לגבי ברכת אהבת עולם וברכת אמת ויציב או אמת ואמונה יצא בדיעבד, לפי ששניהם מורים על עקרון אחד.

אבל אם אמר 'יוצר אור' במעריב, או שאמר 'מערב ערבים' בשחרית לא יצא. שברכת 'יוצר אור נתקן על הזריחה וברכת מעריב ערבים על השקיעה. ואף שמזכירים באמצע הברכה מידת יום ולילה בשני הברכות אינו כלום, שעיקר נוסח הברכה הוא ההתחלה או הסיום, ואם לא אמר ההתחלה או הסיום כדינה לא יצא (סי' נט ס"ב וע"י משנ"ב סק"ח וביה"ד ד"ה ולא, סי' ס ס"ב, סי' ס"ג ס"ג).

ברכות השבח או ברכות קריאת שמע

לפי טעם האמור נמצא שברכות אלו הם ברכות השבח ללא שום קשר לקריאת שמע, ונתקנו לתת שבח על התחדשות הבריאה ועל התורה ועל יציאת מצרים בלבד. ומטעם זה נפסק להלכה שגם אם עבר זמן קריאת שמע מותר לומר ברכות קריאת שמע עד סוף זמן תפלה (ע"י סי' נח ס"ק כה). וכן נפסק שמי קרא קריאת שמע בלא ברכות קודם התפלה מותר לו לומר הברכות אחר כך בלי קריאת שמע. (אלא שלכתחילה כתבו הפוסקים שטוב לחזור ולומר גם קריאת שמע. סי' ס סק"ג).

אמנם מצד שני במקור הדברים במשנה ובגמרא ברכות הנ"ל אנו רואים שנתקנו הברכות על סדר קריאת שמע לפניו ולאחריה. וכן זה נקרא בפי כל הפוסקים 'ברכות קריאת שמע' וכן דרשו בירושלמי (ברכות פ"א ה"ה מובא ברש"י תהלים קיט קסד) על הפסוק 'שבע ביום היללתני' שיש להלל את השי"ת בשבע ברכות על קריאת שמע שהיא 'משפטי צדקך'.

קדושה וימלוך

גם מסדר הברכות אנו רואים שהברכות נתקנו

שמע, מעיקר הדין אין זה מעקב, ואם יחיד טעה ודילג את כל הקדושה שבברכת יוצר אור אינו חוזר, שעיקר ברכת יוצר אור נתקן על התחדשות האור כשם שברכת מעריב ערבים נתקן בשביל שיקעת האור ולא נזכר בה כלל ענין הקדושה (ע"י שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ב).

ברכת המצות

מטעם זה מצינו לכמה ראשונים שפסקו שברכות קריאת שמע דינם כברכת המצות, ועל פי זה פסק המחבר בשולחן ערוך (סי' נט ס"ד) שאין לענות אמן אחר 'הבורח בעמו ישראל באהבה' שיומעים מפי השי"ץ משום דהוי הפסק בין הברכה לקיום המצוה. וכן היא שיטת הרמב"ם (ברכות פ"א ה"ה) והרמב"ן (ברכות יא:) שברכת אהבת עולם היא ברכת המצוה לקריאת שמע, כמו על מקרא מגילה ולהדליק נר חנוכה, ואסור להפסיק בעניית אמן.

ומצינו שיטה במאירי (ברכות יא:) שמי שאינו יודע לומר ברכת יוצר יברך 'אשר קדשנו במצותיו וציונו לקרוא את שמע', אך למעשה לא מובא דבר זה להלכה, אמנם הביאור הלכה (סימן רלט ד"ה ואין) מביא כעין זה בשם הרשב"ץ שאין מברכים 'לקרוא קריאת שמע' כמו שמברכים על שאר מצוות, משום שברכות קריאת שמע היא ברכת המצוה של קריאת שמע.

אמנם למעשה פסק הרמ"א (סי' סא ס"ג) שאם סיים קודם החזן יש לענות אמן אחר השי"ץ, שאין זה כברכות המצוה ממש.

על ענין קריאת שמע, כפי שהסביר בספר תורת המנחה לאחד מתלמידי הרשב"א (לסוכות דרשה פג) באריכות שאלו הברכות נתקנו על ענין יחוד השם שאנו מקיימים על ידי מצות קריאת שמע. בברכה הראשונה אנו מעידים שהקב"ה ברא ויצר את השמש ואת הכוכבים ואת המזלות שבשמים והוא מנהגם, ולכן מוסיפים בו קדושת המלאכים להורות שגם כח המלאכים שבשמים באים אך ורק מכוחו היחיד. ובברכה השנייה אנו מעידים שבחר בבני ישראל למטה ורק על ידינו הוא מתייחד בעולם, ועל זה אנו מקדישים אותו ב'שמע ישראל'.

ואפשר להוסיף שגם מה שאנו אומרים מלכות בברכת 'אמת ויציב' הוא המשך לקדושה זו. שהרי בנוסח הקדושה שאומרים בחזרת השי"ץ ו'בוא לציון יש שלשה פסוקים, קדוש ברוך וימלך, הפסוקים של 'קדוש וברוך' אומרים המלאכים כמו שכתוב במרכבת יחזקאל, והפסוק של 'מלך' אמרו בני ישראל בקריעת ים סוף על שם העתיד כשהיה השם שלם וכסא שלם. ועל פי זה אנו אומרים גם בברכות קריאת שמע קדוש וברוך בברכה ראשונה וימלך בברכה אחרונה (וגם ברכת יראו ענו מבוסס על ענין המלכות). וברכת אהבת עולם ושמע ישראל הוא כנגד הקדושה שאנו מוסיפים בשבת בכתר, שאז אנו אומרים הפסוק של 'שמע ישראל' שזהו קדושת בני ישראל גם בשנות הגלות כמובא בגמרא חולין (א:).

אכן אף שנתקן 'סדר הקדושה' משום קריאת

אני רוצה להיות בכור...

מסופר במדרש שבשעה שהואר היום ונוכח יעקב אבינו לראות ו'הנה היא לאה', פנה אל לאה בטענה נוקבת: רמאית בת רמאי, כל הלילה קראתי לך 'רחל' ואת ענית לי! השיבה לו לאה: לכל רבי יש תלמידים, ואני ממך למדתי, שכאשר נכנסת אל אביך בעודו סומא וקרא לך 'עשיו', רימית אותו וענית לו: 'אָנְכִי עֲשׂו בְכוֹרָךְ...' (בר ע"ט) ופשוט לכל בר-דעת שאין זה משחק ילדים, שהוא אמר 'את רמאית' והיא אמרה 'אתה רמאי', ולבסוף הוסכם ביניהם שכמו שהוא היה אמיתי באמרו לאביו יצחק 'אנכי עשיו בכורך' גם היא דוברת אמת...

אלא יש כאן כוונה עמוקה:

שלאה אמנו אמרה לו: לא בכדי קראת לעצמך 'עשיו', כי באמת אתה 'עשיו', שכן קנית ממנו את הבכורה ובכך הכנסת בעצמך את הקדושה שהוצאת מעשיו, ואז נעשית הבכור וגדול האחים, ממילא ראוי אני לך באמת ובצדק, כפי שאמרו עליו תמיד 'הגדולה לגדול והקטנה לקטן'!

ונעמיק קצת להבין מושג על הבכורה הלזו שיעקב כה נכסף לזכות בה.

רביז"ל כתב: **יעקב זכה לבכורה שהוא ראשית, שהוא בחי' חכמה כמו שכתוב 'ראשית חקמה' וכו', וזה בחי' חית לשון חיות, כי החכמה והשכל הוא החיות של כל דבר, כמו שכתוב 'הַחֵמְקָה תְּחִי' וכו'.** (ליקוטי מוה"ר תורה א)

אפשר לבאר את הקשר בין 'חכמה' ל'ראשית' בהסבר פשוט:

כשרואים מכוונה בעלת 'פוטנט' נפלא ומיוחד, פשוט שיש בה מרכיבים פנימיים שפועלים וגורמים למכונה לבצע ולהוציא מן הכח אל הפועל את פעולתה המרשימה. נמצא שהחכמה הפנימית של המייצר והממציא היא ה'ראשית' והמקדימה לפעולת כל דבר, וכנאמר: 'סוף מעשה במחשבה תחילה'.

וכן הוא, כביכול, אצל הקב"ה בבריאת העולם, נאמר "כולם בחכמה עשית" (תהלים קד), שיש חכמת הבורא בכל דבר, והצדיקים זוכים להבין ולדעת שכל מה שברא הקב"ה לא ברא אלא לכבודו, היינו שכל בריאת השי"ת נועדה כדי לגלות את כבוד הקב"ה בעולמו.

מה שאין כן הרשעים אינם מתבוננים בפנימיות ובתכלית של הבריאה, כאדם זר שאינו רואה רק את החיצוניות של הכלי, ואינו מבין ויודע מאומה כיצד פועל הכלי ומה הם החלקים הפנימיים המניעים אותו.

זה היה עשיו הרשע, שטחו עיניו מלדעת את הפנימיות ולא ראה אלא את חיצוניותו. וכאשר אמר ליעקב: "הֲלֵעִטְנִי נָא מִן הָאֲדָם הָאֲדָם הָאֲדָם" כפל עשיו פעמיים את צבע האדום, וזוהו ביטא והדגיש את הצבע החיצוני של הענין, אז הבין יעקב שאין לעשו שום שייכות למהותה של הבכורה. באותה שעה אמר יעקב: היות ששמעתי מפי עשו שאין לו שייכות לפנימיות אלא לחיצוניות, וא"כ

המשך מעמוד א'

הסכים על ידי, שנתעקשתי כל כך להפציר הרבה למקום אף על פי שנדמה לי כמה פעמים ששוב לא יעילו דברי ח"ו, אף על פי כן נתעקשתי עצמי בעקשנות גדול בלי שעור וסוף כל סוף, גם יכלתי, שהסכים על ידי להיות שוה לאחי להתקרב להשם יתברך באמת" (ש).

אם תרצה לומר, הרי שאין לך דבקות גדולה מזו; האדם

אינו משתמש כלל עם כוח הבכורה, היינו עם החכמה הפנימית שבכל דבר, הגיעה איפוא השעה לקחת אותה ממנו ולזכות בה.

'אבל מי שאינו מקשר עצמו אל השכל והחכמה והחיות שיש בכל דבר, זה בחי' עשו שזוהו את הבכורה, כמו שכתוב 'וַיָּבֹז עֲשׂו אֶת הַבְּכֹרָה, דהיינו השכל כנ"ל, בחי' (משלי י"א) 'לֹא יַחְפוּץ כִּסְלִי בַתְּבוּנָה כִּי אִם בַּהַתְגַּלוּת לְבוֹ'. (ליקו"מ שם).

ובא וראה דבר פלא המובא בירושלמי (מגילה פ"א ה"א) על הפסוק: **'וַתִּקַּח רַבֵּקָה אֶת בְּגְדֵי עֲשׂו בְּנֵה הַגְּדָל הַחֲמֹדֶת אֲשֶׁר אֶתָּה בְּנִית' - "שהיה משמש בכהונה גדולה", כלומר, היו אלו בסוד בגדי הכהונה גדולה. ויש כאן ענין עמוק, שלמרות שהיה כל כך רווק ומרוחק מפנימיות הענין, אבל בחיצוניות [בלבושים, בבגדים] שימש בכהונה גדולה. והלכה רבקה והלבישה זאת ליעקב אבינו באמרה: אתה הבכור הפנימי, ולך שייכת עבודת הכהונה הגדולה עם בגדי הכהונה. כי הרי הבכורים שימשו אז בכהונה.**

עשיו לא חשב שיש איזה ענין פנימי בבכורה, בעיניו היה נזיד עדשים חשוב ממנה. כשהציע לו יעקב להחליף את הבכורה בנזיד העדשים קרא לחבר מרעיו, כת של פריצים, תוך כדי שהם עושים את יעקב ללעג ולקלס שמלעית אותם בעדשים בתמורה לדבר שאין בו ממש. באותה שעה אמר הקב"ה: 'אתם משחקים ומתלוצצים על הבכורה, אני אשחק על שהבכורה תינתן ליעקב'. ואז אישר הקב"ה שאכן מעתה נעשה יעקב לבכור כפשוטו וכמשמעו. (בראשית ס"ד)

אף שנראה שהבכורה הושגה בידי יעקב בטכסיס של שעת הכושר, אבל למעשה מפרשת התורה שהגורם להשגת הבכורה אינו אלא זכות התפילה.

וכפי שנאמר יעקב אבינו בעצמו לבנו יוסף: **'וְאֵינִי נֹתֵתִי לָךְ שְׂכָם אֶחָד עַל אֲחִיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֲמֹרִי בְּחָרְבֵי וּבְקִשְׁתִּי' (בראשית מח כב) ומפרש רש"י שם: 'שכם אחד - היא הבכורה, אשר לקחתי מיד האמורי - מיד עשו שעשה מעשה אמורי' 'בחרבי ובקשתי - היא חכמתו ותפלתו'.**

הבה ונתאר לעצמנו מה היינו אומרים אילו ראינו שני ילדים שנולדו לאם אחת בזה אחר זה, והנה בא הבן הקטן ומבקש לשנות את סדרי הבריאה: אני רוצה להיות בכור... וזה בדיוק מה שקרה אצל יעקב. הוא נולד שני, לאחר עשו, וביקש והתפלל להיות בכור... וזכה ונתקבלה תפילתו ונעשה בכור.

ללמדנו, שלא להתיימש משום תפילה, גם אם נראה בחיצוניות שהדבר בלתי אפשרי במציאות.

נדחה פעם אחר פעם, נופל ונופל ושב וקם ונאחז בשארית כוחותיו. הוא מאמין שה' ברוב רחמי לא יעזבנו, והוא כרוך אחריו למרות כל החושך המר והאטימות הנוראה שמקיפים אותו, וזה הדבוק והמחובר באמת, שלא הולך אחר ה' רק כאשר הכל מאיר וזורח, אלא דבוק בו יתברך בתפילה מבלי ששום מצב יגרום לו להיפרד.

זוהי הדבקות המופלאה עליה הובטחנו 'ואתם הדבקים בה' אלוהים חיים כולכם היום'.

ר' ברוך ב"ר שלמה

חתן מוהרנ"ת

ר' ברוך היה חתן מוהרנ"ת ז"ל, שנשא את בתו היחידה של מוהרנ"ת מרת חנה צירל בזיווג שני (בזוג"ר היה בעלה ר' נחמן בן רבי אהרן הרב מברסלב זצ"ל, אמנם ר' נחמן היה איש קדוש מאד ולא עלה זיווגם יפה להתגרש).

אביו של ר' ברוך, ה"ה הר"ר שלמה מבראהילוב, זכה גם הוא וגם כמה מבני משפחתו להסתופף בצל מוהרנ"ת, כמוזכר כמה פעמים בעלים לתרופה.

ת"ח מופלג

הר"ר ברוך היה למדן גדול ולמד בהתמדה רבה, וכשנטלו מוהרנ"ת לחתנו השתוממו אפילו המתנגדים וחרקו שן על שנדמזק למוהרנ"ת ז"ל חתן תלמיד חכם גדול כמותו (שיש"ק ח"ב סי' תרנ"א).

השידוך שנעשה ככח התפילה...

ועיין בעלים לתרופה שמוהרנ"ת משבח ואומר את חתנו וכותב שמה שזכה לחתן יקר כזה הוא רק בכח תפלה והתבודדות להשי"ת ז"ל: **'וב"ה חתני שיחי' מוצא חן וכו' בעיני אלקים ואדם, השי"ת יעזרונו ויגמור חסדו עמנו לטובה בכל העניינים, וגם בזה אנו רואים כמה גדול חסדו יתברך, וכמה גדול כח התפילה כי אחד מהמתנגדים הודה באמת, שזה נעשה רק על ידי תפילה, ע"כ'.**

החתונה התקיימה בסוף שנת תקצ"ג, ור' ברוך נשאר בעיר בראהילוב אצל אביו ר' שלמה.

שומר נפשות חסידיו מיד רשעים יצילים

ידוע שבעת המחלוקת הגדולה בשנת תקצ"ה היו זורקים אבנים לביתו של מוהרנ"ת עד כדי סכנת נפשות ממש רח"ל, לכן נוהגים היו אנשי בית מוהרנ"ת להקדים לסגור הלאד"ן (התריסים) של החלונות תיכף בכניסת הלילה בעוד יום.

ואירע שפעם אחת שכחו לסגור לאדן אחת בחדר אחד בביתו של מוהרנ"ת בהחדר שקורין אלק"ר. והנה באותו חדר היתה יושבת אז בתו של מוהרנ"ת ה"ה מרת חנה צירל ע"ה, ובתה היתה עדיין תינוקת קטנה של חצי שנה, שהיתה מונחת בעריסה והעריסה היתה תלויה נגד החלון כשאמה ירבה אצלה. והנה התחיל התינוק לבכות והוציאה אותו מהעריסה כדי להרגיע רוח הילד, ולא הספיקה להוציאו כולו מהעריסה, עד שבתוך כך פרח אבן גדול מהחלון והיתה כפשע בינה לבין המות, ובנס גדול נמלטה הולד ממות לחיים.

המעשה הזה נזכר ברמז בעלים לתרופה ז"ל: **'מוצאי שבת שירה, תקצ"ה טשעהרין. ושולם וכו' ולבתי חנה צירל תחיה ולחנתי ידידי הרבני מו"ה ברוך שיחי' ולבתי תחיה, והנה גם לה זורקין אבנים, השי"ת יזכנו שיצאו ממנה דורות ודורי דורות שיהיו יראי ה' ואנשי אמת, כי זה כל מגמתנו' (סי' קע"א).**

ראה שם את מכתבו הנפלא. "ועתה הקורא, הבן הפרישת שלום לבתי מרת חנה צירל ולבתה, וגם הבן גדול הרדיפות והסכנות שעבר עליו כל ימי חייו הקדושים, ממש כח ברזל היה כוחו שסבל כל הנ"ל, ואף על פי כן לא שת לבו לכל הנ"ל להתעצל או להתעצב חס ושולם בעבודת ה' שעבד כל ימיו, רק עוד קירב את עצמו להשם יתברך ככפלי כפליים ולמד ולימד ועשה ונעשה לרבים, והכל בכח ובהתלהבות גדול ועצום מאד. וכל זה בנגלה אשר ראינו בעינינו, חוץ מה שזכה לפנימיות ונסתרות אשר אי אפשר לצייר בפה ולא בכתב, רק החסם ומבין מדעתו הבין מעט מזער כמצ"ץ מן החרכים בהסתכל על פניו המאירות או בדברו עמו פנים אל פנים אשר פניו היתה בווערת כלפידים ממש בביטול כל הרגשות בעת עוסקו בתורה ותפלה, וכמה וכמה פעמים היו זולגים עיניו דמעות מרוב דבקותו בו יתברך, וכל שומעו היה נופל עליו פחד ואימה ויראה ובושה אשר לא היה יכול להרים פניו מגודל הבושה והפחד שנפל עליו" (הוספת המעתיק, בעלים לתרופה).